

A hazai termékenység legújabb irányzatai

A tartalomról

- 1 Bevezető
- 1 A csökkenő születésszám demográfia jellegzetességei
- 1 Havonkénti ingadozások
- 1 Életkor és családi állapot szerinti jellegzetességek
- 2 Iskolai végzettség és születési sorrend szerinti eltérések
- 3 Területi különbségek

Bevezető

2010-ben Magyarországon 90 335 gyermek született, 6,3 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban. A termékenység általános szintjét kifejező teljes termékenységi arányszám (TTA)¹ az előző évi 1,33-ról 2010-ben 1,26-ra esett. Mindkét érték egy újabb történelmi mélypontot jelent a hazai születési statisztika 135 éves történetében. A születések számában és a termékenység szintjében bekövetkezett hirtelen és jelentős mértékű változások mindig ráirányítják a figyelmet arra, hogy a demográfiai okokat és a területi, társadalmi jellegzetességeket megvizsgáljuk. Jelen kiadvány a csökkenés természetét kívánja feltárni, pontosabban azt, hogy a születésszám és a termékenység visszaesése azonos módon vagy a gyermeket vállaló anyák demográfiai jellegzetességeit tekintve differenciáltan ment végbe. A havonkénti ingadozások mellett az anyák életkora, családi állapota, iskolai végzettsége és gyermekük születési sorrendje szerinti különbségeket, valamint a területi eltéréseket is bemutatjuk.

A csökkenő születésszám demográfia jellegzetességei

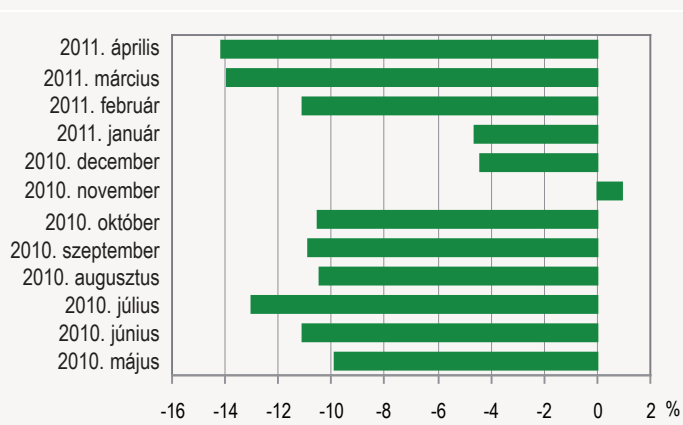
Havonkénti ingadozások

A 2010. évi 6,3 százalékos születésszám-csökkenés mintegy 6100 újszülöttnel jelentett kevesebbet az előző évinél. Hasonló nagyságrendű, de ennél valamivel kisebb mértékű, 6,1 százalékos visszaesés utoljára másfél évtizeddel korábban, 1996-ban történt. A havonkénti adatokból az is kiderül, hogy az éves szinten 6100 fős újszülötthiány szinte teljes egészében május és december között keletkezett, mivel 2010 első négy hónapjában a születésszám nagyságrendjét tekintve még lényegében megegyezett az előző évivel (mindössze 320 gyermekkel, 1 százalékkal volt kevesebb). Ez azt jelenti, hogy a május–december közötti időszakban az éves szintnél jelentősebb mértékben, közel 9 százalékkal csökkent a születésszám. Ha ehhez hozzávesszük 2011 első négy hónapjának előzetes adatait, akkor azt látjuk, hogy 2010. május és 2011. április között – egy teljes, nem naptári éven keresztül – a születésszám 9,5%-kal százalékkal maradt el az egy évvel korábbi hónapokétól. Ennél nagyobb mértékű csökkenés csak kétszer fordult elő az elmúlt 65 évben: 1945-ben, a második világháború végén, és 1957-ben, amikor a forradalmat követően az országot elhagyó több száz ezer nagyrészt fiatal lakos születésszám-kiesése okozott mélyhullámot.

¹Azt fejezi ki, hogy az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet.

A születésszám változása (az előző év azonos hónapja = 100%)

1. ábra

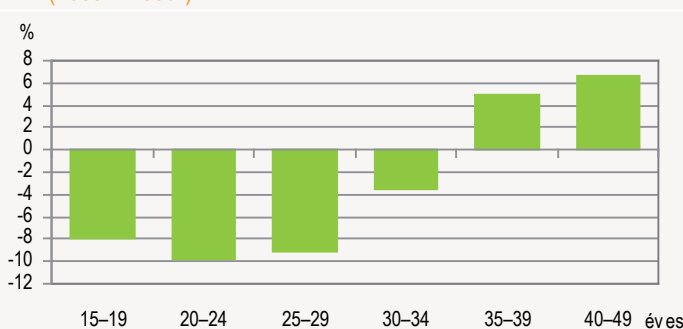

Életkor és családi állapot szerinti jellegzetességek

Az anyák demográfiai jellemzői közül az életkor szerinti különbségek kitüntetett figyelmet érdemelnek. 2010-ben a legnagyobb, közel 10 százalékos visszaesés a húszas éveikben járó nők termékenységében volt, de az átlagosnál nagyobb mértékben, 8,0 százalékkal csökkent a tizenéveseké is. A szülési kor kitolódásával párhuzamosan az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan emelkedett a 30–34 éves nők gyermekvállalási gyakorisága. Ez a trend 2009-ben megtorpant, majd 2010-ben a harmincas évek elején járó nők termékenysége is csökkent, 3,5 százalékkal. Ennek ellenére 2010 az első olyan év, amikor a 30–34 évesek termékenysége a legmagasabb a szülőképes korú nők körében. Hosszú évtizedeken keresztül a 20–24 éves nőké volt a vezető szerep, majd az 1990-es évek közepétől a húszas évek második felére toldott a leggyakoribb gyermekvállalás. Most úgy tűnik, hogy a nők a harmincas éveikben szeretnék világra hozni azokat a gyermekeket, akiket fiatalabb életkoruk során későbbre halasztottak. Ebben a megközelítésben a 30–34 éves nők emelkedő termékenységének megtorpanása, majd csökkenése kedvezőtlen jelenség.

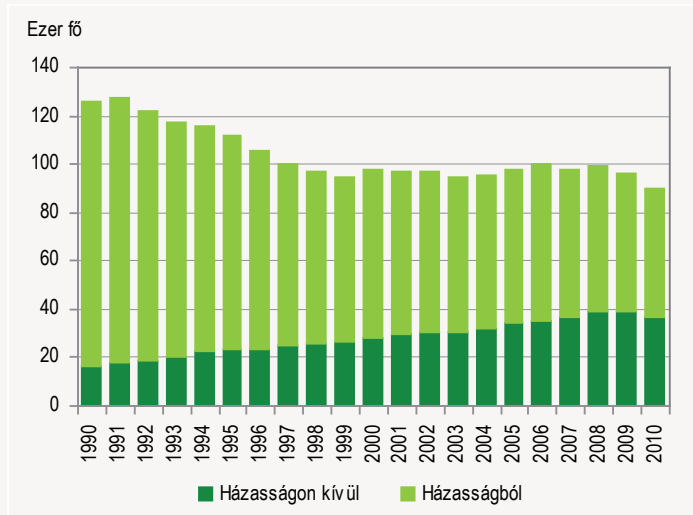
2. ábra

A termékenység változása az anyák korcsoportja szerint, 2010 (2009 = 100%)

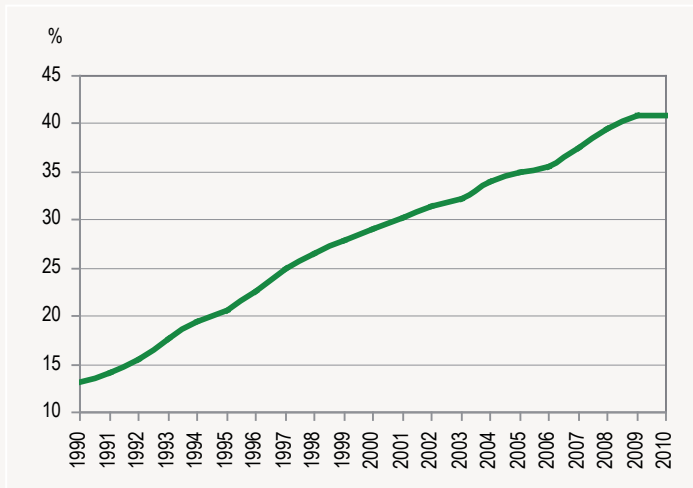
2010-ben is folytatódott a 35 év feletti nők lassú, de folyamatos termékenység emelkedése. Az 1990-es évek vége óta kétszeresére emelkedett ennek a korcsoportnak a szülegyakisága: 2010-ben a születések 17,5 százaléka tőlük származott, szemben a 2000. évi 7,5 százalékkal. A születésszámban tapasztalható növekvő súlyuk ellenére termékenységük emelkedése nem tudta ellensúlyozni azt a hiányt, amelyet a 35 év alatti nők gyermekvállalásának csökkenése és az ebből adódó születésszám-kiesése okozott. 2010-ben a 35 feletti nőktől 1300 gyermekkel több született, az ennél fiatalabb nők viszont 7400-zal kevesebbet hoztak világra, mint egy évvel korábban.

A születések száma

3. ábra

Házasságon kívüli születések aránya

4. ábra

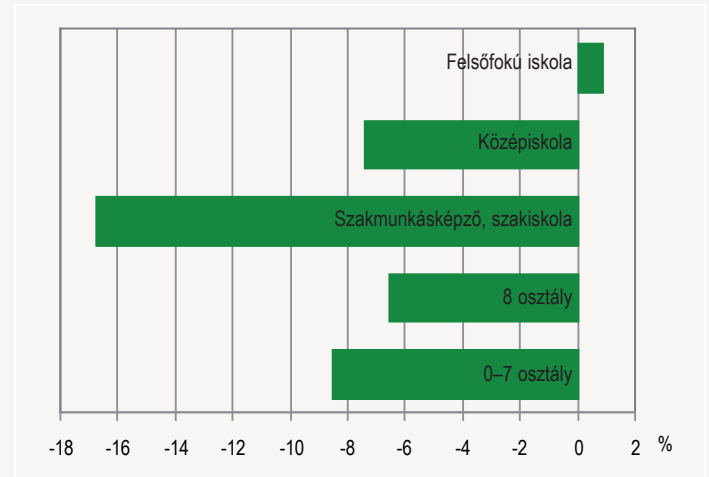
Hosszú idő óta megfigyelhető volt az a jelenség, hogy a születésszám évenkénti csökkenése vagy ingadozása ellenére a házasságon kívül született gyermekek abszolút száma és az összes születésen belüli aránya folyamatosan növekedett. Ebben a tekintetben is változás történt 2010-ben. A házas és nem házas termékenység ugyanis egyaránt visszaesett, ennek eredményeként a házasságból és a házasságon kívül született gyermekek száma azonos arányban csökkent az előző évhez képest. Így a házasságon kívüli születések folyamatosan növekvő aránya megtorpant, a 2010. évi 40,8 százalékos érték megegyezik az előző évvel.

Iskolai végzettség és születési sorrend szerinti eltérések

Figyelmet érdemel a nők iskolai végzettség szerinti születésszám-változása is. Fontos megjegyezni, hogy iskolai végzettség szerint nem tudunk termékenységi mutatókat számolni, mivel a szülőképes korú nők képzettség szerinti összetétele (a nevezői népesség) csak népszámlálások és mikrocenzusok idején ismert. A változásokat ez esetben az abszolút számok alapján mérjük, vagyis azt vizsgáljuk, hogy egyik évről a másikra milyen irányban és mértékben változott a különböző iskolai végzettségű nők születéseinek száma.

5. ábra

A születésszám változása az anya iskolai végzettsége szerint, 2010 (2009 = 100%)

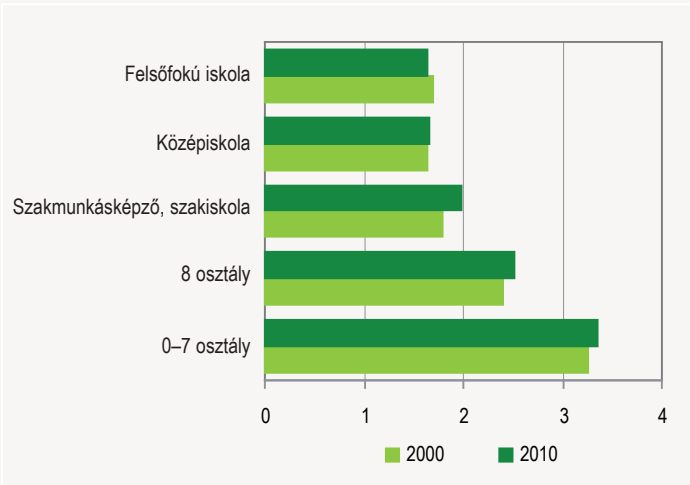

Az eredmények szerint 2009-ről 2010-re a legnagyobb mértékű visszaesés a szakmunkásképzőt és szakiskolát végzett nők körében volt (16,7 százalék), de az átlagosnál nagyobb csökkenés tapasztalható a középiskolát és a nyolc vagy ennél kevesebb osztályt végzeteknél is. Az országosan tapasztalható mérséklődés ellenére a felsőfokú végzettségűek körében kismértékben emelkedett a születések száma. Ha az iskolai végzettség mellett az életkort is bevonjuk a vizsgálatba, akkor a születésszám-csökkenéshez a legnagyobb mértékben a középiskolát végzett, 25–34 éves nők járultak hozzá, akik mintegy 2300 gyermekkel kevesebbet hoztak világra az előző évhez képest, így az összes visszaesés 37,0 százaléka tőlük származott. Ezt követi a hasonló korú szakmunkásképzőt és szakiskolát végzetek mintegy 1850 gyermekkel kevesebb születésszáma, ők 30,0 százalékkal járultak hozzá a csökkenéshez. Ezzel szemben a felsőfokú végzettségű, 35–39 éves nők születésszámtöbblete meghaladta a 800 gyermeket, ami közel 17, százalékos emelkedést jelent az előző évhez viszonyítva.

Születési sorrend szerint 2010-ben a legjelentősebb, 8 százalékos visszaesés a második és harmadik gyermekekénél volt, akiknek száma mintegy 3500-zal maradt el az előző évitől. Őket követik a csökkenés mértékét tekintve a negyedik gyermekek (7,0 százalék), a születés szám alapján pedig az első gyermekek, akiknél a hiány 2200 volt 2009-hez képest. A születési sorrend átlaga azt fejezi ki, hogy az adott évben szülő nők átlagosan hányadik gyermeküket hozzák világra. Ennek iskolai végzettség szerinti különbségei hozzávetőleges képet adnak arról, hogy milyen eltérések lehetnek a családnagyságban a nők végzettsége szerint. (Pontos információkkal csak a népszámlálások eredményei szolgálnak, mivel egy-egy év születési adatai csak az adott évben gyermeket vállaló anyákról nyújtanak ismereteket, azokról ellenben nem, akik a vizsgált évben nem szültek. A népszámlálások viszont a felvétel időpontjáig született összes gyermeket regisztrálják, függetlenül attól, hogy melyik évben hozták világra őket, így valós képet adnak a termékenység iskolai végzettség szerinti különbségeiről.)

6. ábra

A születési sorrend átlaga az anya iskolai végzettsége szerint

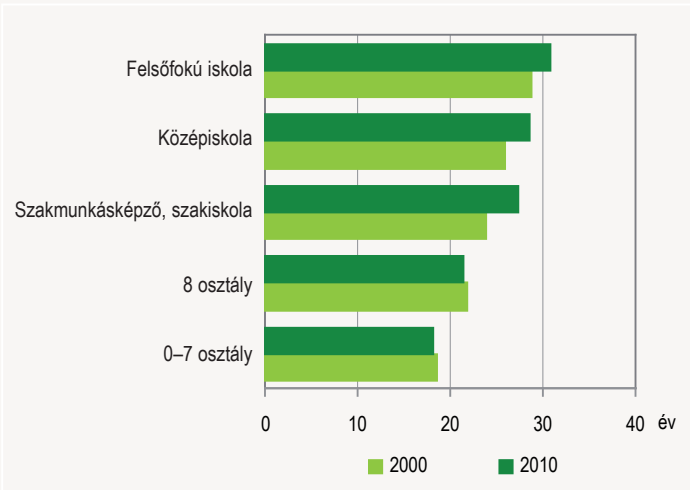

Feltűnő, hogy az iskolai végzettség szintjének emelkedésével párhuzamosan csökken a 2010-ben született gyermekek születési sorrendjének átlaga. A különbség a 0-7 osztályt végzettek és a felsőfokú végzettségűek között több mint kétszeres, az előbbieknél 3,36, míg az utóbbiaknál 1,63 volt a születési sorrend átlaga. A különbséget főleg a harmadik vagy ennél magasabb sorszámú gyermekek okozzák, ezek aránya ugyanis határozottan csökken a végzettségi szint emelkedésével. A nyolc osztályt sem végzett nők több mint fele (55,0 százalék) a harmadik vagy ennél magasabb sorszámú gyermekének adott életet, míg a felsőfokú végzettségűeknél ez az arány mindössze 11,9 százalék. Utóbbiak körében a középfokú végzettségűekhez hasonlóan az első gyermekek világra hozatala a domináns, ezeknek a nőknek több mint fele (52-53 százalék) első gyermekét szülte 2010-ben.

A születési sorrend átlagában az iskolai végzettség szerint tapasztalt különbség a korábbi évekre is jellemző volt. Ami figyelmet érdemel, az az, hogy korábban a középfokú végzettségű nőknél volt a legalacsonyabb a születési sorrend átlaga, a 2000-es évek első harmadától viszont a felsőfokú végzettségűek vették át ezt a szerepet. Ez azt jelentheti, hogy megszűnik az a korábban észlelt jelenség, hogy az iskolai végzettség emelkedése és a termékenység szintje között nem egyértelműen negatív az összefüggés, hanem egy enyhén U alakú görbével jellemezhető. A születési sorrend átlagában tapasztalható változás most kérdésessé teszi ezt a korábbi összefüggést.

7. ábra

Az első gyermek születésekor az anya átlagos életkora, iskolai végzettség szerint

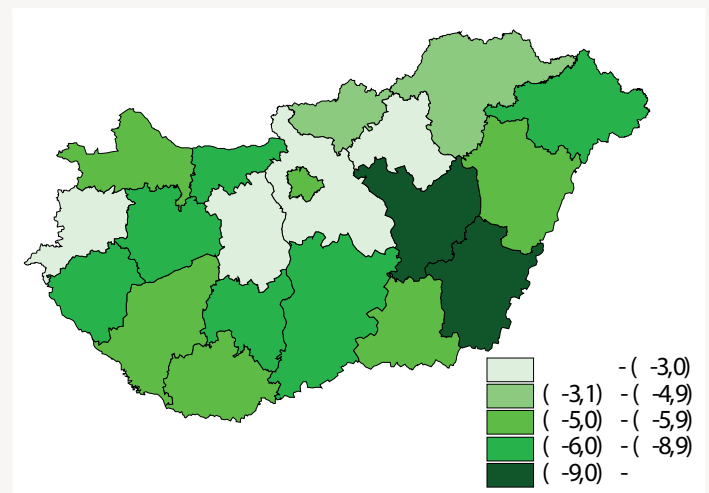
A termékenységi különbségek kialakulásában fontos szerepet játszhat az, hogy a gyermekvállalás későbbi életkorra halasztása eltérő módon valósul meg a nők iskolai végzettsége szerint. Ezt látszik igazolni az anyák átlagos életkorának iskolai végzettségi szerinti változása az első gyermekek születésekor. Az adatok azt mutatják, hogy 2000 és 2010 között az első gyermek vállalásának ideje a legfeljebb általános iskolát végzett nőknél lényegében nem változott, sőt inkább korábbra tevődött, az ennél magasabb végzettségűeknél viszont mindenhol kitolódott. Ennek eredményeként nőtt a különbség az alacsonyabb és a magasabb végzettségűek életkora közötti különbség első gyermekük vállalásakor. 2010-ben a felsőfokú végzettségű nők közel tíz évvel idősebb életkorban, átlagosan 30,9 évesen adtak életet első gyermeküknek, mint a legfeljebb nyolc osztályt végeztek (21,2 év). A különbség 2000 óta csaknem 2,5 évvel növekedett, vagyis a felsőfokú végzettségűek még későbbi életkorra halasztották első gyermekük vállalását, ami szerepet játszhat az átlagos születési sorrend csökkenésében is.

Területi különbségek

2010-ben az ország valamennyi nagyobb területi egységében csökkent a termékenység az előző évhez képest. A területi egységeket megyénként, a termékenység szintjét pedig a teljes termékenységi arányszámmal (TTA) mérve lényeges különbségek találhatók. A TTA országosan 5,3 százalékkal csökkent. Ennek több mint kétszerese volt a Békés megyei (11,0 százalék) és közel kétszerese a Jász-Nagykun-Szolnok megyei (10,1 százalék) visszaesés mértéke. Mindkét megye esetében főleg a 20-29 éves nők termékenysége csökkent számottevően – Békésben 17,0 Jász-Nagykun-Szolnok megyében 13,0 százalékkal –, miközben a 35 év feletti országosan tapasztalt termékenységemelkedése elmaradt az átlagostól. Az országost jóval meghaladó mértékű visszaesés tapasztalható még Szabolcs-Szatmár-Bereg (8,4 százalék) és Bács-Kiskun (7,2 százalék) megyében. Ezzel szemben 3 százalék alatti a csökkenés Heves, Fejér és Vas megyében, de az országos átlagnál kisebb termékenységváltozás volt még Pest (3,1 százalék) és Nógrád (3,6 százalék) megyében is.

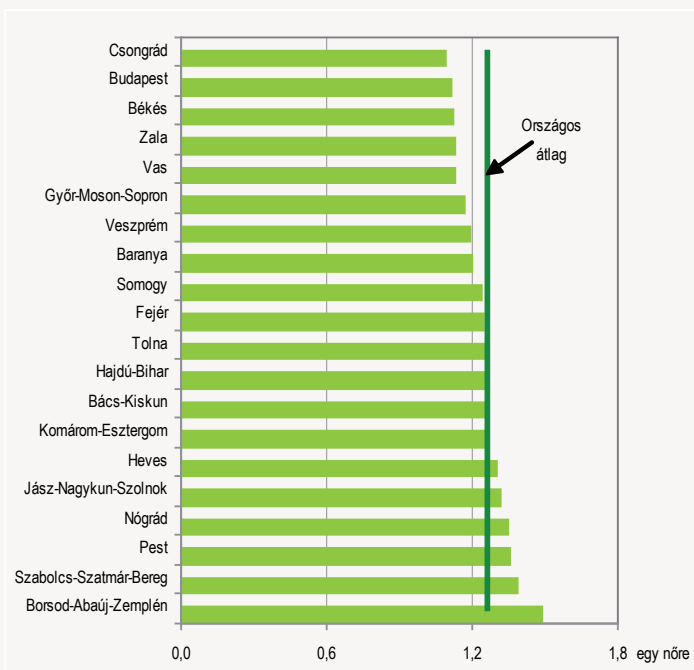
8. ábra

A termékenység csökkenésének mértéke megyénként, 2010 (2009 = 100%)

A termékenység eltérő arányú visszaesése csak kisebb mértékben változtatta meg a megyék sorrendjét. Békés Csongrádot és Budapestet követően a harmadik legalacsonyabb termékenységű területté vált, egy évvel korábban még a hatodik volt. Ugyanakkor Jász-Nagykun-Szolnok kikerült a három legmagasabb termékenységű megyéből, helyét Pest foglalta el. Mellette változatlanul Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye képviseli a legmagasabb termékenységű területeket. 2010-ben a legmagasabb és a legalacsonyabb termékenységű megyék közötti különbség csak kismértékben emelkedett.

Teljes termékenységi arányszám megyénként, 2010

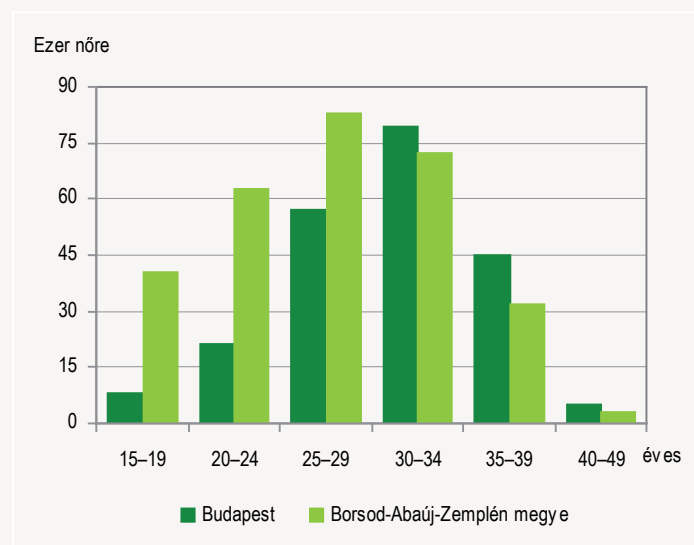

9. ábra

esetében ismét növekedés tapasztalható. Budapest átveszi a vezető szerepet, a 35–39 évesek termékenysége 1,7-szerese, a 40 éves és idősebb nőké pedig 2,2-szerese a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei hasonló korú nőkének, akiknél a legalacsonyabb a gyermekvállalás. Talán a fővárosban érhető a legjobban tetten az a jelenség, hogy a nők húszas éveiről egyre inkább a harmincas éveire tolódik ki a gyermekvállalás domináns életkora. Budapesten 30 év felett vállalják első gyermeküket az anyák, míg Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a 26. életévük betöltése előtt. A 35 éves és idősebb nők növekvő termékenység különbsége arra utal, hogy a fiatalon elmaradt gyermekeket kísérlik meg pótolni, a termékenység trendjét és szintjét tekintve, egyelőre, úgy tűnik, többnyire sikertelenül.

10. ábra

A termékenység életkor szerinti profilja, 2010

A gyermekvállalás életkor szerinti profiljában változatlanul számottevőek a különbségek. A legjelentősebb eltérések a 25 év alatti nők termékenységében mutatkoznak. A tizenévesek gyermekvállalásában több mint ötszörös, a 20–24 éveseknél közel háromszoros a különbség a legmagasabb termékenységű Borsod-Abaúj-Zemplén megye és a legalacsonyabb értékű Budapest között. Ennél jóval mérsékeltebb, mintegy másfélszeres a különbség a 25–29 évesek termékenységében, a legkisebb eltérés pedig a 30–34 évesek korcsoportjában mutatkozik. A 35 éves és idősebb nők

További információk, adatok (linkek):

[Táblázatok](#)

[Módszertan](#)

Elérhetőségek

Ferenc.Kamaras@ksh.hu

Telefon: (+36 1) 345 6565

[Információs szolgálat](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu